آسان سنڌي ڪتاب

ڇهين ڪلاس لاءِ

شهيد بينظير ڀٽو
SHAHEED BENAZIR BHUTTO
FREE TEXTBOOK SERIES
مفت نصابي ڪتابن جي ورهاست جو سلسلو

سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄام شورو

هن ڪتاب جا سڀ حق ۽ واسطا سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄام شورو سنڌ وٽ محفوظ آهن.
سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ، ڄام شورو جو تيار ڪيل ۽ تعليم کاتي جو،
سنڌ صوبي جي اسڪولن لاءِ واحد درسي ڪتاب طور منظور ڪيل.
ڪتابن جي نصاب جي جائزي واري قومي ڪاميٽيءَ جو سڌاريل

فهرست

سبق	عنوان	صفحو	سبق	عنوان	صفحو
1	خدا جي وڏائي .... (بيت)	3	14	هاري	27
2	پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَلىٰ آلِهِ وَاَصحابِهِ وَسَلَّمَ جو دشمنَن سان ورتاءُ	4	15	لڪ لڪوٽي	29
3	نعت .... (نظم)	6	16	هوش محمد شيدي	31
4	لالچ بُري بَلا آهي	7	17	اي وطن .... (نظم)	33
5	ٺـــو	9	18	سگهڙ زال	34
6	شهري شعور	11	19	وتايو فقير	36
7	حضرت عمر بن عبدالعزيز	13	20	جيڪب آباد ۾ گهوڙن جو ميلو	38
8	محنت .... (نظم)	15	21	چڱن جي سنگت.......... (نظم)	40
9	خانبهادر حسن علي آفندي	17	22	ڪڪڙيون پالڻ	41
10	سنڌ جا ميلا	19	23	ٽپالي	43
11	اسلامي سربراهه ڪانفرنس لاهور	21	24	سنڌ ۽ سنڌي ٻولي	45
12	تندرستي	23	25	پڙهيل ۽ مهاڻو	47
13	اي مسلم .... (نظم)	26	26	اتحاد	49
			27	دُعا .... (نظم)	51

نگران اعليٰ: **پرويز احمد بلوچ**
چيئرمين، سنڌ ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ

نگران : جمشيد احمد جوڻيجو

ليکڪ:
- ميمڻ غلام مصطفيٰ
- مس عزيزه سومرو

ايڊيٽر:
- ڊاڪٽر غلام علي الانا
- محمد بچل ميمڻ
- اويس ڀٽو

نظرثاني:
- ڊاڪٽر سيد محمد صالح شاهه

ڪمپيوٽر گرافڪس:
- نورمحمد سميجو

ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ:
- واحد بخش سولنگي

هيءُ ڪتاب افريشيا پرنٽنگ پريس، ڪراچيءَ ۾ ڇپيو.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

سَبق پهريون

خدا جي وڏائي

اَوّلِ، اللهُ عَلِيمُ، اَعليٰ، عالَمَ جو ڌڻِي،
قادِرُ پنهنجي قدرت سِين، قائم آهي قدِيمُ،
والِي واحِدُ وَحدَهٗ، رازقِ رَبّ رَحيمُ،
سو ساراهِ سچو ڌڻي، چَئِي حَمد حَڪيمُ.
ڪري پاڻُ ڪَريمُ، جوڙون جوڙ جهانَ جي.

- حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رح

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شاهه صاحب هن بيت ۾ الله تعاليٰ جون ڪهڙيون صفتون بيان ڪيون آهن؟
2- الله تعاليٰ کي شاهه صاحب ڪهڙن نالن سان سڏيو آهي؟
3- هن جهان کي ڪنهن جوڙيو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

عَلِيمُ – عالَم – رازق – حَڪِيمُ.

(ج) خال ڀري بيت مڪمل ڪريو:

اَوَلِ، الله عَلِيم، ....
.... رازق رَبّ رَحِيمُ،
....چَئِي حَمد حَڪيم.
ڪري پاڻ ڪَريم، ....

پاڻ سڳورن صَلّي اللهُ عَليهِ وَعليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جو دشمنَن سان ورتاءُ

اسان جي پياري نبي سڳوري حضرت مُحمّد رسول الله خَاتَم النَّبِيِّين صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم (ترجمو: حضرت محمد، الله تعاليٰ جو رسول آهي ۽ الله تعاليٰ جو آخري نبي ۽ رسول آهي، سندن (صَلَّي الله عَلَيهِ وَسَلَّم) ۽ سندن آل ۽ اصحاب سڳورن رضي الله عنهم اجمعين جي مٿان الله تعاليٰ جي رحمت ۽ سلامتي هجي) جن، جڏهن عربن کي خدا جو پيغام پهچايو، تڏهن سڄي عربستان جا ماڻهو سندن دشمن ٿي پيا. مرد توڙي زالون، کين طرح طرح جون تڪليفون ڏيڻ لڳا.

انهن ڏينهن ۾ هڪ پوڙهي مائي حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جي پاڙي ۾ رهندي هئي. هوءَ چا ڪندي هئي، جو سڄي گهر جو گندُ ڪچروڪَڏ ڪري رکندي هئي ۽ جڏهن حضور پاڪ صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن بيت الله ڏانهن وڃڻ لاءِ اُتان لگهندا هئا، تڏهن اهو گند سندن مٿان اُڇلائيندي هئي.ان ڪري پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جا ڪپڙا خراب ٿي پوندا هئا.

هڪڙي ڏينهن، پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن ان جاءِ وٽان اچي لنگهيا، پر ڪنهن بہ مٿن گند نہ اُڇلايو. حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن دل ۾ خيال ڪيو، تہ پوڙهي مائي اڄ چو نظر نہ آئي؟ پُڇا ڪرڻ تي اصحابن، حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن کي ٻڌايو تہ اُها پوڙهي مائي بيمار ٿي پيئي آهي. اِهو ٻُڌي، پاڻ سڳورا صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم يڪدم ان مائيءَ جي طبيعت پڇڻ لاءِ، سندس گهر ويا ۽ ڏاڍي محبت ۽ همدرديءَ سان اُن جي طبيعت پُڇيائون. پوڙهي مائي، حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن کي ڏسي، حيران ٿي ويئي ۽ پنهنجي روزاني حرڪت کي ياد ڪري، ڏاڍي شرمندي ٿي.

پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهِ وَسَلَّم جن جي، اهڙي سهڻي اخلاق جو، مائيءَ تي ايترو تہ اثر ٿيو. جو هوءَ بر وقت ڪلمو پڙهي مسلمان ٿي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- عربستان جا ماڻهو حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهِ وَسَلَّم جن جا دشمن ڇو ٿي پيا هئا؟

2- پوڙهي عورت هر روز ڇا ڪندي هئي؟

3- حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهِ وَسَلَّم جن، ٻڍڙيءَ جي گهر ڇو ويا؟

4- مائيءَ ڪي ڪهڙي ڳالهہ شرمندو ڪيو؟

5- حضور صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهِ وَسَلَّم جن جي سهڻي اخلاق جو، مائيءَ تي ڪهڙو اثر ٿيو؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

دشمن		خراب	
پوڙهي		بيمار	
وڃڻ		محبت	

(ج) هيٺيان لفظ جملن ۾ ڪم آڻيو:

پيغام	دشمن	ڪچرو	يڪدم	همدردي	شرمندي	اخلاق	ڪلمو

نعت

يا نبي ڪير توسان ڪري همسَري،
توکي ڪون و مڪان ۾ مِلي بَرتَرِي.

هر طرف تي وئي روشني روشني،
تنهنجي آمد سان شمع صداقت بَرِي.

جن جي مشڪل ۾ مشڪل ڪُشائي تو ڪئي،
هر مصيبت جي دريا منجهان ويا تَرِي.

سي اگها پڻ ڏٽيءَ در سَگها تي ويا،
جن تي هيڪر ڪرم جي نظر تو ڌَرِي.

تو ئي انسان کي انسان جي عظمت ڏني،
تو ئي لاٿي دلين تان غمن جي پَرِي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- نَبِي ڪَريم صَلّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهِ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن جي آمد سان ڇا جي شمع ٻري؟

2- انسان کي انسان جي عظمت ڪنهن ڏني؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

همسري – برتري – آمد – ڪون و مڪان

(ج) هيٺين لفظن جي سامهون انهن جا ضد لکو:

بَرِي – اَگها – روشني – غمن

لالچ بُرِي بَلا آهي

كنهن ڳوٺ ۾، هڪڙو غريب هاري رهندو هو. هو سڄو ڏينهن، جهنگ ۾ پکين کي ڦاسائڻ لاءِ رُلندو وتندو هو ۽ شام جو ٿڪجي، گهر واپس ايندو هو. اهڙيءَ طرح، ڦاسايل پکي وڪڻي پيو پنهنجي ٻچن جو پيٽ گذر ڪندو هو.

هڪڙي دفعي، سڄي ڏينهن جي ڊڪ ڊوڙ کان پوءِ، شام جو ڪيس هڪ هنس پکي هٿ لڳو. جيسين ڳوٺ پهتو، تيسين بازار بند ٿي ويئي. انهيءَ ڪري هنس پکيءَ کي هڪڙي ڪاري هيٺان پوري، پاڻ بہ سمهي پيو. صبح جو سوير اُٿي، سوچڻ لڳو تہ، سوير ئي بازار ۾ وڃي، پکي وڪڻي، ڪاڏي جو ڪو بندوبست ڪريان. ڪارو مٿي ڪري، جيئن ئي، هنس کي ٻاهر ٿي ڪڍيائين، تہ سندس نظر وڃي، هڪ چمڪندڙ شيءِ تي پيئي. هٿ ۾ کڻي ڏٺائين، تہ اُها چمڪندڙ شيءِ، هڪ سونو آنو هو، جو هنس پکيءَ لاٿو هو.

ماري، اُهو آنو ڪٽي، بازار ۾ وڪڻڻ لاءِ ويو ۽ اُن جا ڪيس ڪافي پئسا مليا. اهڙيءَ طرح، هنس پکي هر روز هڪ سونو آنو لاهيندو هو، جو وڪڻي، ماري مالدار ٿي پيو.

هڪڙي ڏينهن، ماريءَ دل ۾ خيال ڪيو، ته جڏهن سڄو ڏينهن ۽ رات انتظار ٿو ڪريان، تڏهن وڃي هڪڙو آنو ٿو مليم، تنهن ڪري ڇو نه هنس پکيءَ جو پيٽ چيري، سڀ آنا هڪ ئي وقت حاصل ڪريان ۽ گهڻو ناڻو ڪمائي وٺان. اهو خيال ڪري، هن هنس پکيءَ کي جهلي اُن جو پيٽ چيريو. جان ڪٽي ڏسي، ته مار! اُن ۾ ته آنن جو نشان ئي ڪونه هو. هُو ڏاڍو حيران ٿيو. ڏک به ڏاڍو ٿيس.

آنا به ڪونه مليس ۽ پکي به مري ويو. پاڻ تي افسوس ڪندي چوڻ لڳو، ته "خدا منهنجي حالت تي رحم ڪيو، پر مون لالچ ۾ اچي، پاڻ کي برباد ڪري ڇڏيو." سِياڻن سچ چيو آهي ته "لالچ بُري بَلا آهي."

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ماريءَ جو پيٽ گذر ڪيئن ٿيندو هو؟
2- ماري ڪيئن مالدار ٿيو؟
3- گهڻي ناڻي ڪمائڻ لاءِ ماريءَ ڇا سوچيو؟
4- هنس پکيءَ جي پيٽ چيرڻ کان پوءِ ماريءَ کي ڇو افسوس ٿيو؟
5- سياڻن لالچ کي بُري بَلا ڇو سڏيو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

غريب — سوير — برباد — ٻاهر — هيٺان.

(ج) هيٺين لفظن مان جمع ۽ واحد الڳ ڪريو:

ڪارو — آنا — بازاريون — شيءِ — رات.

(د) ڪن به اٺن پکين جا نالا لکو:

ٺــٽــو

ٺٽو، سنڌ جي پراڻن ۽ تاريخي شهرن منجهان هڪ آهي. ان کي هاڻوڪيءَ ڦٽل حالت ۾ ڏسي، اعتبار ئي نہ ٿو اچي، تہ ڪنهن زماني ۾ هيءُ شهر بہ، ڪو سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ هوندو! هن شهر جي اوج جي خبر، انهن عمارتن مان پوي ٿي، جيڪي هن وقت قديم يادگار طور منجهس موجود آهن.

هن شهر ۾ ڪيترين ئي پراڻيون مسجدون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون، جن مان ”شاهجهان مسجد“ هڪ مشهور مسجد آهي. هن مسجد کي سؤ گنبذن واري مسجد پڻ سڏيندا آهن. ڪاشيءَ جي رنگين ۽ سهڻين سِرن سان اهڙي نموني ٺهيل آهي، جو ائين پيو لڳي، تہ ڄڻ ڪنهن ڪاريگر تازو ويهي، اُن تي رنگن سان چٽسالي ڪئي آهي.

شهر کان ٻن ميلن جي مفاصلي تي، مڪلي ٽڪري آهي، جتي سنڌ جي ڪيترن ئي بادشاهن، اميرن، نوابن ۽ ولين جا مقبرا ۽ مزارون آهن. هرهڪ مقبري ۽ مزار تي، پٿر تي ٺيل اُڪر جي اعليٰ ڪاريگريءَ جا، بيشمار نمونا ڏسڻ ۾ ايندا. ڏار ڏار ملڪن جا سَياح سنڌ جو اهو قديم هنر ڏسي داد ڏيندا آهن.

ٺٽو، اٽڪل چار سؤ سال، يعني سن 1340ع کان 1739ع تائين، سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ رهيو آهي. هي شهر هر دؤر ۾ هنر، ڪاريگريءَ، واپار ۽ علم ادب جو مرڪز رهيو آهي. ٺٽس سمن حاڪمن، ارغون ۽ ترخان بادشاهن

۾ مغلن جي نوابن حڪومت ڪئي. انهن ڏينهن ۾ هي شهر، اسلامي علم ۽ ادب جو مرڪز ليکبو هو. هتي مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، مخدوم معين ٺٽوي، مير علي شير قانع جهڙا وڏا عالم ٿي گذريا آهن، جن جا نالا اڄ به دنيا ۾ مشهور آهن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ٺٽي ۾ ڪهڙيون ڪهڙيون تاريخي جايون آهن؟
2- شاهجهان مسجد ڇا جي ڪري مشهور آهي؟
3- مڪلي ڇا ڪان مشهور آهي؟
4- ٺٽو دنيا ۾ ڇو مشهور آهي؟

(ب) هيٺيان خال ڀريو:

1- شاهجهان مسجد ڪي............................... واري مسجد به چئبو آهي.
2- ٺٽو.................................. سال سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ رهيو آهي.
3- ٺٽي جي پرسان................................ نالي ٽڪري آهي.

(ج) هيٺين جملن مان اسم چونڊيو:

1- ٺٽو سنڌونديءَ جي ويجهو هڪ قديم تاريخي شهر آهي.
2- مڪليءَ تي ڪيترن ئي بادشاهن، اميرن ۽ بزرگن جا مقبرا ۽ مزارون آهن.

شهري شعور

استاد: ٻارو! اڄ اسين شهري شعور بابت پڙهنداسين. پهرين توهان مان ڪير ٻڌائيندو، تہ شهريءَ جي معنيٰ ڇا آهي؟

احسان: سائين، شهريءَ جي معنيٰ آهي: ڪنهن شهر جو رهاڪو.

استاد: ها پر، اها تہ شهريءَ جي عام معنيٰ آهي.

طالب: سائين، شهريءَ جي خاص معنيٰ ڪهڙي آهي؟

استاد: شهريءَ جي خاص معنيٰ آهي: ڪنهن ملڪ جا رهاڪو.

سانوڻ: سائين، جيئن اسين پاڪستان جا رهاڪو آهيون.

استاد: هائو، ان ڪري اسين پاڪستاني شهري آهيون.

گلاب: سائين، پهرين ڪري شهري شعور جي بہ معنيٰ ٻڌائيندا.

استاد: شهري شعور جي معنيٰ آهي: پنهنجي حقن ۽ فرضن جي واقفيت.

طالب: سائين، هڪ شهريءَ جا حق ڪهڙا آهن؟

استاد: طالب، هر شهريءَ جي حقن ۾ هيٺ ڏنل ڳالهيون شامل آهن: جيئن، علاج ۽ تعليم جي سهولت، جائز روزگار، جان ۽ مال جي حفاظت ۽ جماعت سازيءَ ۽ ووٽ ڏيڻ بہ هر شهريءَ جو حق آهي.

سانوڻ: سائين، هڪ شهريءَ جا فرض ڪهڙا آهن؟

استاد: هر شهريءَ جو پهريون فرض اهو آهي تہ هو پنهنجي ملڪ سان محبت ڪري. هن جو اهو بہ فرض آهي تہ هو، پنهنجي ملڪ جي ٻين ماڻهن جي جذبن جو احترام ڪري. هن جو اهو بہ فرض آهي تہ هو پنهنجي ووٽ جو صحيح استعمال ڪري، اهڙيءَ طرح هن ڪي پنهنجي ملڪ جي قانونن جي بہ پابندي ڪرڻ گهرجي. ملڪ ۾ رائج ٽئڪس ادا ڪرڻ بہ هن جو فرض

آهي ۽ ساڳيءَ طرح جنهن به شهر يا ڳوٺ ۾ هو رهي ٿو ان کي صاف ۽ سٿرو رکڻ به هُن جي فرضن ۾ شامل هوندو آهي.

سانوڻ: سائين، اسان پنهنجين صلاحيتن جو جائزو ڪيئن وٺي سگهون ٿا.

استاد: خود آگاهيءَ جي ذريعي اسان پنهنجين صلاحيتن جو جائزو وٺي سگهون ٿا. خود آگاهي هڪ اهڙو عمل آهي، جنهن ۾ اسان پنهنجي شخصيت، پنهنجن جذبن، احساسن، روَين، خوبين ۽ خامين کان واقف ٿيڻ جي ڪوشش ڪندا آهيون. خود آگاهي اسان کي زندگيءَ جي مقصدن جي حاصل ڪرڻ ۽ عزت نفس جي تعمير ڪرڻ ۾ مدد ڪري ٿي.

احسان: سائين، اهي ته ڏاڍيون سنيون ڳالهيون آهن.

استاد: برابر، اهي ڳالهيون ته سنيون آهن، پر انهن جو فائدو تڏهن حاصل ٿيندو، جڏهن انهن تي عمل ڪنداسين.

گلاب: سائين، اسين انهن ڳالهين تي ضرور عمل ڪنداسين.

استاد: شاباس، انهن ڳالهين تي عمل ڪرڻ سان ئي اسين سٺا شهري سڏباسين، ۽ ائين اسان جو ملڪ به ترقي ڪندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شهريءَ جي عام معنيٰ ڇا آهي؟
2- شهريءَ جي خاص معنيٰ ڇا آهي؟
3- سٺين ڳالهين مان فائدو ڪڏهن ٿيندو؟
4- هڪ سٺي شهريءَ جا ڪهڙا فرض آهن؟
5- سٺو شهري بڻجڻ لاءِ پنهنجين خوبين ۽ صلاحيتن جو جائزو ڪيئن وٺي سگهجي ٿو؟
6- خود آگاهي ڇا کي چئبو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

شعور	رهاڪو	جماعت سازي	فرض	شهري	ٽئڪس	عزت نفس

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمة الله عليه

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمة الله عليه بنو اُميّہ خاندان مان، هڪ مشهور ۽ نيڪ خليفو ٿي گذريو آهي. خليفي ٿيڻ کان اڳ، پاڻ انتهائي آرام ۽ آسائش واري زندگي گذاريندو هو. ڪيس جيڪو بہ وظيفو ملندو هو، سو پنهنجي آرام ۽ آسائش تي خرچ ڪري ڇڏيندو هو.

خليفي ٿيڻ کان پوءِ، هن جي طبيعت ۾ تمام وڏي تبديلي اچي ويئي. پاڻ ڏاڍو سادو گذارڻ لڳو ۽ ماڻهن سان بہ تمام سهڻي سلوڪ سان پيش اچڻ لڳو.

ڳالهہ ڪندا آهن، تہ پاڻ ڪنهن امير کي چوائي موڪليائين تہ، اسان وٽ جلد اچو، جو توهان کي هڪڙي ملڪ جو نواب مقرر ڪيو اٿئون.

امير، انهيءَ پيغام ملڻ تي، ڏاڍو خوش ٿيو ۽ جهٽ پٽ اچي حاضر ٿيو؛ پر ڇا ڏسي، تہ خليفو پنهنجن ٻارن سان وينو راند ڪري. اهو ڏسي، ڏاڍو عجب لڳس. خليفي کي چيائين، تہ ”سائين گستاخي معاف! اوهين ملڪ جا والي، سو ٻارن سان ڪيئن وينا راند ڪريو! ڪٿي اوهين، ڪٿي ٻارن سان راند! آءٌ تہ پنهنجي ٻارن کي، اڳيان اچڻ بہ نہ ڏيندو آهيان. ڪنهن کي همت نہ ٿيندي آهي، جو منهنجي اڳيان اچي، ڪو اکر بہ ڳالهائي سگهي.“

حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمة الله عليه، کي امير جي اها ڳالهہ ڏاڍي ڏکي لڳي، کيس چيائين تہ ”تون اسان جي ڪم جو نہ آهين، جنهن شخص کي پنهنجي ٻارن سان پيار نہ آهي، سو رعيت سان ڪهڙو سلوڪ ڪندو! تو جهڙي ماڻهوءَ مان رعيت کي سک ملڻ جي اُميد ڪرڻ اجائي آهي. هاڻي موٽي وڃ. اسان کي تنهنجي ضرورت نہ آهي.“

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمة الله عليه، ڪهڙي خاندان مان هو؟
2- خليفي ٿيڻ کان اڳ، پاڻ ڪهڙي طرح رهندو هو؟
3- حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمة الله عليه، امير ڪي ڇو سڏايو؟
4- امير جڏهن خليفي وٽ آيو، تڏهن ڇا ڏٺائين؟
5- پارن سان راند ڪرڻ تان امير ڪيس ڇا چيو؟
6- پاڻ، امير کي ڪهڙو جواب ڏنائين؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

امير		سادو	
رعيت		اجائي	
سُک		نيڪ	

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

خاندان	آرام	تبديلي	والي	سلوڪ

محنت

زماني ۾ نالو، وڏائي تي محنت،
ترقيءَ جا نغما، ٻڌائي تي محنت.

ڪُنجي ڪاميابيءَ جي، آهي اهائِي،
جو منزل تي آخر، رسائي تي محنت.

ڪندو جيڪو محنت، سو خوشحال ٿيندو،
سُجائيءَ جي غم ڪان، بچائي تي محنت.

گذر تي ٿئي، عمر آسودگيءَ ۾،
نه ڪنهن جي اڳيان، هٿ ٽنگائي تي محنت.

نه محنت ڪندڙ آهه، محتاج ڪنهن جو،
جو خوددار سڀ ڪي، بنائي تي محنت.

”جمالي“ رهڻ جي گهرون، آبرو سان،
ته عزت سان هردم، رهائي تي محنت.

- علي بخش جمالي

مشق

(الف) هينئين سوالن جا جواب ڏيو:

1- محنت جي ڪري انسان کي ڇا ٿو حاصل ٿئي؟
2- ”ترقيءَ جا نغما ٻڌائڻ“ مان شاعر جي ڪهڙي مراد آهي؟
3- جيڪڏهن انسان محنت ڪندو ته ڇا ٿيندو؟

(ب) هينئين لفظن جي معنيٰ لکو:

نغما	رسائي	خوشحالي	آسودگي	محتاج	خوددار	آبرو

(ج) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

○ ڪُنجي ڪاميابيءَ جي ....
جو منزل تي آخر ....

(د) هينئين مان جمع ۽ واحد ڌار ڪريو:

ترقي – ڪنجي – منزلون – نغما – عُمر – هَٿَ

خانبهادر حسن علي آفندي

سنڌ جي مسلمانن جي تعليم ۽ ترقيءَ لاءِ جن ماڻهن پاڻ پتوڙيو خانبهادر حسن علي بہ انهن مان هڪ هو. هن، سنڌ جي مسلمانن جي تعليم جي ترقيءَ لاءِ جيڪا ڪوشش ڪئي، تنهن لاءِ سندس نالو، هميشہ زنده رهندو.

خانبهادر حسن علي آفندي حيدرآباد جي هڪ معزز خاندان ۾ سن 1830ع ۾ ڄائو هو. اجا ننڍوئي هو تہ سندس والد ميان محمد احسان وفات ڪري ويو. پيءُ جي وفات کان پوءِ، سندس پرورش، سندس وڏي ڀاءُ، اُميد عليءَ جي نظرداريءَ هيٺ ٿي.

ڪيس ننڍي هوندي، ديني ۽ شروعاتي تعليم لاءِ مڪتب ۾ ويهاريو ويو. تعليم وٺڻ کان پوءِ، ويهن رپين ماهوار پگهار تي، پٽڻ تي منشي مقرر ٿيو، پر پوءِ جلدئي نوشهري فيروز جي ڊپٽي ڪليڪٽر وٽ، منشيءَ جي جاءِ مليس.

سندس وڏي ڀاءُ، اُميد عليءَ جي، مُنڍ کان اهائي خواهش هئي تہ حسن علي، انگريزي پڙهي، ڪو اعليٰ عهدو حاصل ڪري. حسن عليءَ، ڀاءُ جي خواهش ۽ پنهنجي شوق جي ڪري، هڪ عيسائي دوست جي مدد سان تمام سٺي انگريزي سکي ورتي. پوءِ ڪيس جلدئي ڪراچي ضلعي جي ڪورٽ ۾ سرشتيدار مقرر ڪيو ويو. ڪورٽ ۾ رهڻ ڪري، قانون سکڻ جو شوق ٿيس. جلدئي اهڙو تہ ماهر ٿي ويو، جو ان وقت جي جج، قانون جي امتحان پاس ڪرڻ کان سواءِ ئي، ڪيس سرڪاري وڪيل مقرر ڪيو.

ان وقت، سنڌ جا مسلمان تعليم ۾ گهڻو پٺتي پيل هئا. حسن عليءَ کي هر وقت، مسلمانن جي تعليم ۽ ترقيءَ جو فڪر رهندو هو. انهيءَ ڪري مسلمانن جي تعليمي واڌاري ۽ سڌاري لاءِ هڪ انجمن ٺاهيائين، جنهن جون شاخون، سڄيءَ سنڌ ۾ قائم ڪيائين. ڪجهه وقت کان پوءِ، هڪ وڏو پلاٽ حاصل ڪري، 1885ع ۾، هڪ شاندار مدرسو ٺهرايائين، جو "سنڌ مدرسة الاسلام" جي نالي سان، اجا تائين ڪراچيءَ ۾ قائم آهي.

هن مدرسي مان، ڪيترائي مسلمان تعليم حاصل ڪري نڪتا ۽ ڪيترائي هينئر به تعليم وٺي رهيا آهن. اهو فخر سان چئي سگهجي ٿو، ته پاڪستان جي باني قائدِاعظم محمّد علي جناح پڻ، شروعاتي تعليم هن مدرسي ۾ ورتي.

ترڪي ۽ يونان جي وچ ۾ جڏهن جنگ لڳي، تڏهن هن ڪوشش ڪري، ترڪيءَ جي زخمي سپاهين لاءِ، وڏيون وڏيون رقمون گڏ ڪيون. سندس انهيءَ خدمت جي ڪري، ترڪيءَ جي سلطان، کيس "آفنديءَ" جو لقب ڏنو.

سنڌ جي هن نيڪ مرد، 20 آگسٽ 1895ع تي وفات ڪئي. جيستائين سنڌ مدرسو قائم هوندو، تيستائين خانبهادر حسن علي آفندي جي قومي محبت جو مثال قائم رهندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- حسن علي آفندي ڪڏهن ۽ ڪٿي ڄائو؟
2- مسلمانن جي تعليمي ترقيءَ لاءِ ڪهڙو قدم کنيائين؟
3- ڪراچيءَ ۾ سندس ڪهڙو يادگار آهي؟
4- هن کي "آفنديءَ" جو لقب ڪيئن مليو؟

(ب) هيٺين جا واحد / جمع ڏيو:

مُنڍ – خواهش – پٽوڙڻ – ماهوار – انجمن

سنڌ جا ميلا

سنڌ جي سرزمين درويشن ۽ بزرگن، اوليائن ۽ عالمن، اديبن ۽ شاعرن جي مسڪن رهي آهي. انهن پيارن بزرگن جي ڏينهن ملهائڻ لاءِ ميلا لڳندا آهن. ماڻهو رنگارنگي ڪپڙا پهري، ريل گاڏين، بسن، ڏڳي گاڏين، اُٺن ۽ گهوڙن تي سوار ٿي ميلو گهمڻ ويندا آهن.

سنڌ جا ميلا، سنڌ جي ثقافت کي عوام ۾ روشناس ڪرائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. ميلن ۾ هٿ جي هُنرن جو نماءُ ٿيندو آهي. نماءُ ۾ جنديءَ، ڪاشيءَ ۽ ڀَرت جو سامان رکيو ويندو آهي. ماڻهو اهي شيون خريد ڪندا آهن. ميلن ۾ زرعي اوزارن جو نماءُ بہ ٿيندو آهي، تہ جيئن زراعت سان واسطو رکندڙ جديد زرعي اوزارن مان فائدو حاصل ڪن.

ميلن ۾ ادبي ڪانفرنس جو بہ اهتمام هوندو آهي. ڪانفرنس ۾ ملڪ جا ناميارا اديب ۽ عالم مقالا پڙهندا آهن. ڪانفرنس ۾ راڳ رنگ جي محفل بہ ضرور رکي ويندي آهي، جنهن ۾ ملڪ جا مشهور فنڪار پنهنجي فن جو مظاهرو ڪندا آهن.

سنڌ جي ميلن ۾ ملاکڙي کي وڏي اهميت حاصل آهي. جنهن ميلي ۾ ملاکڙو نہ هوندو، اُهو ڄڻ ڦِڪو ڦِڪو پيو لڳندو. ملاکڙي ۾ مَلهن کي پنهنجي طاقت جي مظاهري ڪرڻ جو موقعو ملندو آهي. سوڀ حاصل ڪندڙ ملهہ کي ڏسندڙ انعام ڏيندا آهن.

سنڌ جي ميلن ۾ چوپائي مال جو نماءُ بہ ٿيندو آهي. ماڻهو انهن کي خريد ڪندا آهن. ڪٿي وري ڏاندن جا مقابلا بہ ٿيندا آهن، گهوڙن جي ريس بہ ٿيندي آهي. ماڻهو انهن مقابلن کي ڏاڍي دلچسپيءَ سان ڏسندا آهن.

ميلن ۾ سرڪس پڻ هوندو آهي، جنهن ۾ جسماني ڪرتب ڏيکاريا ويندا آهن. ٻارن لاءِ ميلي ۾ ڄڻ موج هوندي آهي. ڪٿي چَوڏول ۾ پيا چڙهندا، تہ ڪٿي وري رانديڪا پيا خريد ڪندا.

ميلن ۾ نيون بازاريون ٺاهيون ويندیون آهن. هوٽلن ۽ دڪانن کي جندبين ۽ جهالرن سان سينگاريو ويندو آهي. اها سجاوٽ بہ ڏسڻ وٽان هوندي آهي. ڪٿي بهترين سجاوٽ تي انعام پڻ ڏنا ويندا آهن.

پيارا ٻارو! توهان کي ڪڏهن بہ موقعو ملي، تہ ميلو ضرور گهمڻ وڃجو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سنڌ جا ميلا عوام ۾ ڇا کي روشناس ڪرائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا؟
2- ادبي ڪانفرنس ۾ مقالا ڪير پڙهندا آهن؟
3- سنڌ جي ميلن ۾ ڇا کي وڏي اهميت حاصل آهي؟
4- سنڌ جي ميلن ۾ بهترين سجاوٽ ٽيل دڪانن لاءِ ڇا ڏنو ويندو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

مسڪن	نماءُ	سوپ	سجاوٽ	ملاڪڙو	موج

اسلامي سربراهہ ڪانفرس لاهور

جمعي جو ڏينهن، مسلمانن لاءِ هونئن بہ سڀاڳو ڏينهن هوندو آهي، پر 22 فيبروري 1974ع وارو جمعي جو ڏينهن، پاڪستان جي مسلمانن لاءِ هڪ يادگار ڏينهن آهي. ان ڏينهن تي پاڪستان ۾ دنيا جي مُسلم ملڪن جي سربراهن جي گڏجاڻي، لاهور ۾ ٿي هئي. اها تاريخي گڏجاڻي ”اسلامي سربراهہ ڪانفرنس“ جي نالي سان مشهور آهي. جيڪا وزيراعظم ذوالفقار علي ڀٽو جي ڪوشش سان منعقد ٿي هئي.

هيءَ ڪانفرنس 22 فيبروري 1974ع کان 24 فيبروري 1974ع تائين هلي. هن ڪانفرنس دوران، لاهور شهر کي نهايت سهڻي نموني ۾ سينگاريو ويو هو.

ٽن ڏينهن جي هن گڏجاڻيءَ ۾، مسلم سربراهن گڏجي، دنيا جي مسلمانن جي حالت تي ويچار ڪيو. مسلمانن جي اهم مسئلن تي صلاحون ۽ مشورا ڪيا ۽ نهراءُ بحال ڪيا. ڪانفرنس جي آخر ۾ هڪ گڏيل بيان جاري

ڪيو ويو، جنهن کي ”لاهور وارو اعلان“ ڪوٺيو وڃي ٿو. هن ڪانفرنس ۾، جن خاص مسئلن تي غور ڪيو ويو، تن مان ٻہ اهم مسئلا هئا: هڪ فلسطين جو مسئلو ۽ ٻيو بيت المقدس جي آزاديءَ جو مسئلو. آخر ۾ عزم ڪيو ويو تہ، سڄي دنيا جي مسلمانن جي ترقي ۽ بهتريءَ لاءِ، گڏجي ڪوشش ڪئي ويندي.

جيڪي مسلمان، ٻين قومن جي ظلم هيٺ آهن، تن جي آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪئي ويندي.

هن ڪانفرنس ۾ الجيريا، مصر، ڪويت، لبيا، پاڪستان، سعودي عرب، سينيگال ۽ گڏيل اَمارتن جي ملڪن تي مشتمل، هڪ ڪاميٽي ناهي ويئي، جنهن تي اهم ڪم رکيو ويو، تہ اسلامي ملڪن منجهان غربت، بيماري، بدحالي ۽ جهالت جي پاڙ پٽڻ لاءِ، خاص مشورا ڏئي. اهو پڻ فيصلو ڪيو ويو، تہ اها ڪاميٽي ترقي يافتہ ملڪن طرفان، ترقي پذير ملڪن جي معاشي استحصال کي ختم ڪرڻ، اسلامي ملڪن جي وچ ۾ واپار کي وڌائڻ ۾ مدد ڏيڻ ۽ ٻين ڪمن ۾ هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ بابت پنهنجا رايا ڏئي. آخر ۾، ٻين ٺهرائن بحال ڪرڻ کان سواءِ، ڪانفرنس ”مسلمان ملڪن جو دائمي فنڊ“ قائم ڪرڻ جي پڻ منظوري ڏني. هيءَ ڪانفرنس 24 فيبروريءَ تي ختم ٿي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- اسلامي سربراه ڪانفرنس ڪڏهن ۽ ڪٿي ٿي؟
2- اسلامي سربراه ڪانفرنس ڪنهن جي ڪوشش سان منعقد ٿي؟
3- مسلم سربراهن گڏجي، دنيا جي مسلمانن جي بهتريءَ لاءِ ڪهڙا ٺهراءَ بحال ڪيا؟
4- ڪانفرنس ۾ ڪهڙن ڪهڙن مسئلن تي غور ڪيو ويو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

يادگار	سربراه	جدوجهد	عزم	استحصال

تندرستي

سليم غريب مائٽن جو ٻار هو. سندس پيءُ هڪ هاري هو. سليم صبح جو سوير اُٿندو هو. ڏندڻ ڏئي، وضُو ڪري نماز پڙهندو هو. پوءِ مال کي ڍراڙ سان موڪلي، وٿاڻ جي صفائي ڪندو هو. ان ڪم کان واندو ٿي، نيرن ڪندو هو. پوءِ ماءُ پيءُ کي خدا حافظ چئي اسڪول ويندو هو.

سليم ڪلاس جو مانيٽر هو، ان ڪري اسڪول ۾ سوير پهچندو هو ڪلاس جي صفائي به سندس ذمي هئي.

اسڪول مان پڙهي، سليم سڌو گهر ايندو هو. ماني کائي، پيءُ لاءِ ٻنيءَ تي ماني کڻي ويندو هو. ٻنيءَ تي به هُو واندو ڪونه ويهندو هو. ڪو نه ڪو ڪم پيو ڪندو هو. ڪڏهن گُڏَ پيو ڪيندو هو، ته ڪڏهن مال لاءِ گاهه پيو ڪندو هو. اڳين ۽ وچين نماز به هُو پيءُ سان اُتي پڙهندو هو، پوءِ هو راند ڪيڏڻ هليو ويندو هو.

سليم سُٺي شاگرد هئڻ سان گڏ، سُٺو رانديگر به هو. پنهنجي اسڪول جي ڪرڪيٽ ٽيم جو ڪئپٽن هو. پڙهائيءَ ۾ توڙي راند ۾ هُن ڪيترائي انعام کنيا هئا.

قربان به سليم جو هم ڪلاسي هو. هُو امير مائٽن جو ٻار هو. سندس پيءُ هڪ زميندار هو. قربان موٽر ۾ چڙهي اسڪول ايندو ۽ ويندو هو. جيتوڻيڪ سندس گهر اسڪول کان گهڻو پري به نه هو. پڙهڻ ۾ سندس ڪابه دلچسپي نه هئي. دير سان سمهندو هو، دير سان اُٿندو هو. اسڪول مان گهڻو ڪري غير حاضر رهندو هو. اسڪول ايندو هو، ته دير سان ايندو هو. ڪلاس ۾ به سدائين سُست ۽ موڳو رهندو هو. قربان راند رُوند ۾ به ڪو حصو نه وٺندو هو.

ڪيترن ڏينهن کان قربان اسڪول نہ پئي آيو، هڪ ڏينهن استاد صاحب ٻڌايو، تہ قربان جي طبيعت ٺيڪ نہ آهي، ان ڪري هو اسڪول نہ پيو اچي. موڪل واري ڏينهن سليم، قربان جي طبيعت پُڇڻ ويو. قربان کي سليم جي اها ڳالھ ڏاڍي وڻي ۽ هُن سندس ٿورو مڃيو.

سليم ويندي شرط قربان جي ڪمري جون دريون کولرايون. تازي هوا ڪمري ۾ آئي، تہ قربان جي منهن تي بہ رونق اچي وئي. قربان، سليم کي ٻڌايو تہ: ”ڊاڪٽر چون ٿا، تہ مون کي ڪابہ بيماري نہ آهي.“

تنهن تي سليم پڇيو تہ: ”پوءِ اسڪول ڇو نہ پيو اچين.“

قربان جواب ڏنو، تہ: ”بس بدن سُست ٿو رهي. بُک تہ صفا ڪانہ ٿي لڳي.“

سليم کيس چيو تہ: ”ان جو هڪ آسان علاج آهي.“

”اهو ڪهڙو علاج آهي؟“ قربان پڇيو.

سليم چيو تہ: ”اُهو علاج اِهو آهي، تہ پنهنجي تندرستيءَ جو خيال رکجي.“

”اُهو خيال ڪيئن رکجي؟“، قربان پڇيو.

سليم چيو: ”سوير سُمهڻ، سوير اُٿڻ ۽ راند رُوند ڪرڻ تندرستيءَ لاءِ ضروري آهي.“

”ائين ڪرڻ سان ڇا ٿيندو؟“ قربان پڇيو.

”انهيءَ سان بدن چُست رهندو ۽ بُک بہ لڳندي.“ سليم جواب ڏنو.

قربان پڇيو تہ: ”تندرستيءَ لاءِ ٻيون ڪهڙيون ڳالهيون ضروري آهن؟“

سليم چيو تہ: ”تازي هوا، صاف پاڻي، صحيح کاڌو بہ تندرستيءَ لاءِ ضروري آهي.“

قربان چيو تہ: ”تنهنجي ڳالهين تي مان ضرور عمل ڪندس، پر.....!“

سليم پڇيو تہ: ”پر ڇا؟“

قربان چيو تہ: ”پر هاڻي تہ امتحان ٿيڻ وارا آهن ۽ مون تہ پڙهيو ڪجهہ بہ ڪونهي!“

سليم چيو تہ: ”اها ڪهڙي وڏي ڳالهہ آهي! اسين گڏجي پڙهنداسين.“

”سچ!“ قربان خوشيءَ مان رڙ ڪئي.

قربان، سليم جي ڳالهين تي عمل ڪيو ۽ تندرست بہ رهڻ لڳو. امتحان ۾ بہ هو سُٺن نمبرن سان پاس ٿيو.

اسان کي بہ پنهنجي صحت ۽ تندرستيءَ جو خيال رکڻ گهرجي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سليم ڪهڙن مائٽن جو پار هو؟
2- قربان ڪهڙن مائٽن جو پار هو؟
3- قربان اسڪول ڇو نہ پئي آيو؟
4- قربان تندرست ڪيئن رهڻ لڳو؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

ڏراڙ	وٿاڻ	نيرن	واندو	ڪيڏڻ	گُڏَ	موڳو

(ج) هيٺين مان جمع ۽ واحد ڌار ڪريو:

ڪلاس — ڪمرو — موڪلون — دريون — طبيعت

اي مُسلِم (نظم)

زمانو ياد ڪر مُسلِم، گذشتہ شان و شوڪت جو،
حڪومت جو، سياست جو، اُتم عزت ۽ عظمت جو.

سبق تو ئي ڏنو، اهلِ جهان کي جان نثاريءَ جو،
وڄو ڏونڪو جهان ساري ۾، تنهنجي ئي شجاعت جو.

عمل تي تون ٿئين عامل، تہ اعليٰ اوج تي پهتين،
عمل سان تو ٿئي حاصل، هميشہ تاج عزت جو.

وطن جي ڪر اُتي خدمت، قدم کڻ قوم سان هردم،
افاديت جو، حمايت جو، امانت جو، عنايت جو.

فداءِ دين تي، سر مال ۽ اولاد قُربان ڪر،
حُسين ابنِ عليءَ کان سِکُ، سبق سچو شهادت جو.

- حافظ محمّد ”احسن“ چنا

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شاعر، مُسلم کي ڪهڙو زمانو ياد ٿو ڏياري؟
2- شاعر، سچي شهادت جو سبق ڪنهن کان سکڻ جي هدايت ٿو ڪري؟
3- آخر ۾ شاعر ڪهڙي هدايت ٿو ڪري؟

(ب) سڄي نظم ۾ لفظ ”شوڪت“ جا هم آواز لفظ ڳولي ٻڌايو:

(ج) هيٺيان جملا دُرست ڪريو:

1- تون گهر ويس.
2- هوءَ ماني کائي ٿو.
3- اسين کي پنج رپيا ڏي.
4- منهنجي ڪتاب ميز تي رکي آهي.

هاري

ٻارو! هي قسمين قسمين اَن جيڪي کاڌي لاءِ ڪم اچن ٿا، ۽ ڪجھ جنهن مان ڪپڙو تيار ٿئي ٿو. خبر اٿو، تہ اسان لاءِ اُهي سڀ ڪير ٿو اُپائي اُهو اعليٰ ۽ محنتي انسان، هاري آهي.

هاري، صبح جو سوير اُٿي، ٻنيءَ تي ويندو آهي. سڄو ڏينهن محنت ڪري، رات جو گھر موٽي ايندو آهي. گرمي هجي يا سردي، هو پنهنجي ڪم ڪان ڪڏهن بہ ڪين گسائي. هو زمين کيڙي، اُن ۾ ٻِج ڇٽي ۽ پوءِ اُن کي پاڻي ڏيندو آهي. جيستائين ٻني پچي راس نہ ٿئي ۽ لاٻارو نہ پوي، تيستائين رات ڏينهن پيو ان جي نگراني ڪندو آهي. انهيءَ لاءِ تہ متان ڪو ڍور ڍڳو يا پکي پکڻ، ڪو زيان ڪري. فصل لهڻ کان پوءِ تہ هو اهڙيون خوشيون ڪندو آهي، جڻ تہ عيد ٿي اٿس! چاڪاڻ تہ، ٻنئيءَ مهل، پيدائش مان ڪيس سندس حصو ملندو آهي.

هاري ڏينهن رات محنت ڪري، پنهنجي ملڪ جي پيداوار ۾ اضافو آڻي ٿو. انهيءَ هوندي بہ، هو سادو ڪائيندو ۽ پهريندو آهي.

هاري هڪ عظيم انسان آهي. محنت ڪرڻ تہ ڪو هن ڪان سکي. اسان کي سندس زندگيءَ مان، ٻين جي خدمت ڪرڻ جو سبق پرائڻ گهرجي.

مشق

(الف) هينين سوالن جا جواب ڏيو:

1- فصل لهڻ تائين هاري ڇا ڇا ڪندو آهي؟
2- هاري زندگي ڪيئن گذاريندو آهي؟
3- هاريءَ جي زندگيءَ مان ڪهڙو سبق حاصل ڪرڻ گهرجي؟

(ب) هينين جا مذڪر ۽ مؤنث ڻاهيو:

اُٺ – مينهن – ڍِڳو – رِڍ – ٻڪري – گهوڙو – وڇ

لِڪَ لِڪوٽِي

سنڌ ۾ ڪيتريون رانديون ڪيڏيون وينديون آهن. لِڪَ لِڪوٽي بہ انهن مان هڪ وڻندڙ راند آهي. هن راند جا ڪيترائي قسم آهن. اڄ توهان کي اسين ان جو هڪ قسم ٻڌايون ٿا:

لِڪَ لِڪوٽي ڪري، راند ڪيڏڻ لاءِ ڇوڪريون گڏ ٿينديون آهن. هڪ ڇوڪري آڳَ ڏيڻ لاءِ چونڊي ويندي آهي. راند لاءِ پِڙ مقرر ڪبو آهي. پِڙ ۾ آڳ ڏيندڙ ڇوڪريءَ کي ويهاريو ويندو آهي. سندس اکين تي رَئو ٻڌل هوندو آهي. ٻيون ڇوڪريون هڪ هڪ مُٺ اُن جي مٿي تي رکنديون وينديون آهن.

جڏهن سڀ ڇوڪريون مُٺيون رکي بس ڪنديون، تڏهن مٿين مُٺ واري پڇندي:

لِڪَ لِڪوٽِي، پاٽِيءَ ڦوٽي
ڦوٽا ڦڪيندس، لونگ لٽيينديس
هينين پڄي ڪي مٿين؟

آڳ ڏيندڙ ڇوڪريءَ جي مرضي آهي، تہ هوءَ هينينءَ لاءِ چوي يا مٿينءَ لاءِ. پوءِ هڪ هڪ ٿي ڇوڪريون وڃي لِڪنديون. انهن مان هڪ ڄڻي ڪُوڪَ ڪندي. هاڻي آڳَ ڏيندڙ ڇوڪري اکين تان رَئو کولي انهن کي ڳُولڻ لڳندي.

ڇوڪريون وري ڪاپڻ کان بچڻ جي ڪوشش ڪنديون. جيڪا ڇوڪري پِڙ ۾ پهچندي اُها ڪاپڻ کان بچي ويندي. جنهن ڇوڪريءَ کي آڳَ ڏيندڙ ڇوڪريءَ جو هٿ لڳو، اُها ڪاپي پوندي. ائين راند وري شروع ٿيندي.

جيڪڏهن آڳَ ڏيندڙ ڇوڪري ڪنهن کي به نہ ڪاپائي سگهي تہ وري پاڻ آڳَ ڏيندي.

هيءُ راند ڇوڪرين ۾ ڏاڍي مقبول آهي. ان راند سان ڇوڪرين ۾ چستي ۽ چالاڪي پيدا ٿئي ٿي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- لِڪَ لِڪوٽِي ڪيڏڻ لاءِ ڪير گڏ ٿيندي آهن؟
2- آڳَ ڏيندڙ ڇوڪري جي اکين تي ڇا ٻڌل هوندو آهي؟
3- ڇوڪريون ڇا ڪان بچڻ جي ڪوشش ڪنديون آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

اڄ	
ڇوڪري	
ٻَڌل	
هَٿُ	
شروع	

هوش محمّد شيدي

هوشو شيديءَ جو نالو ڪنهن نہ ٻڌو هوندو! هن جو اصل نالو هوش محمّد آهي. هو پهريائين ٽالپر حاڪم مير ڪرم علي خان وٽ نوڪريءَ ۾ هو، پوءِ مير فتح علي خان وٽ ملازمت ڪيائين ۽ ان بعد سندس پٽ مير صوبدار جو خدمتگار ٿيو.

17 فيبروري 1843ع تي، مياڻيءَ وٽ، مير نصير خان ۽ انگريزن جي وچ ۾ جنگ لڳي. ان ۾ مير نصير خان ۽ ٻيا حيدرآباد جا مير، انگريزن وٽ گرفتار ٿي ويا.

اها خبر ٻڌي ميرپورخاص واري مير شير محمّد خان، انگريزن خلاف جنگ جو اعلان ڪيو. مير ڪرم علي خان جي بيوهہ، مير شير محمّد جي مدد لاءِ هوش محمّد جي هٿان، سونين مهرن سان ڀريل ٿي خچر ڏياري موڪليا.

حيدرآباد جي ويجهو دُبي وٽ انگريزن ۽ مير شير محمّد جي وچ ۾ جنگ لڳي. لڙائي هلندي انگريزن جي هڪ جاسوس، ميرن جي بارود کي باهہ ڏيئي ساڙي ڇڏيو.

انهيءَ خبر ملڻ تي، هوش محمّد اندازو لڳايو، تہ هاڻي جنگ کٽڻ مشڪل آهي. ان ڪري، هن شير محمّد خان کي صلاح ڏني، تہ هو ميدان مان نڪري وڃي ۽ ڪجهہ وقت کان پوءِ چڱيءَ طرح تياري ڪري، اچي انگريزن کان پورو پورو بدلو وٺي. مير شير محمّد پهرين تہ اها ڳالهہ ڪانہ مڃي، پر پوءِ هوش محمّد کيس مڃائڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. مير شير محمّد پنهنجي وفادار فوج جي ڪمان، هوش محمّد جي حوالي ڪري، پاڻ ميدان مان نڪري ويو.

هوش محمّد ڏاڍي بهادريءَ سان وڙهيو. اوچتو دشمن جي سپاهيءَ جي گولي، هوش محمّد جي سيني ۾ وڃي لڳي. هو ڪِرندي ڪِرندي بہ ڪيترن دشمنن کي ماري، پوءِ شهيد ٿيو. مرڻ گهڙي تائين اهوئي نعرو هو تہ ”مَر ويسون، سنڌ نہ ڏيسون.“

سندس بهادري ۽ وطن پرستيءَ کان دشمن ايترو ته متاثر ٿيا، جو پنهنجي ڪتاب ۾ هن شهيد جي تعريف لکي ويا.

انگريزن، هوش محمّد جو لاش پوري فوجي اعزاز سان حيدرآباد جي قلعي اندر دفن ڪرايو ۽ بهادريءَ جو نشان ”تُوب“ سندس قبر تي رکائي ڇڏيو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- هوشو جو نالو ڇو مشهور آهي؟
2- مياڻيءَ واري جنگ ڪنهن جي وچ ۾ لڳي؟
3- هوش محمّد جي شهادت ڪيئن ٿي؟
4- ڪهڙين ڳالهين مان خبر پوي ٿي ته انگريز هوش محمّد جي بهادريءَ کان متاثر ٿيا؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

جنگ		ڪامياب	
ڪٽڻ		دشمن	
مشڪل		مرڻ	

اي وطن

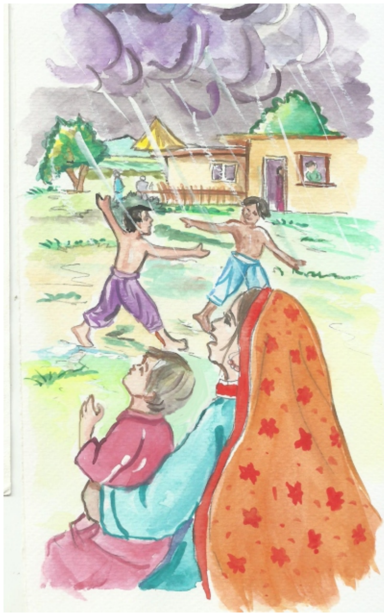

اي وطن! تنهنجا چمن، شل پيا وسن،
گل ٽِڙن، پئنرا مِڙن، ميلا مچن.

تر پُسن، تڏڙا ٿين، سبزا چَمن،
سانگين جا سپ لَهَن، رنج و مِحَن.

هَرَ هَلن، ٻيجا لڳن، پوکون پَچن،
اَن اَچن، انبار ٿين، سانگي کِلَن.

دوستن تان جان و تن قربان کن،
هيءُ صفت سونهين سدائين سورمن.

- نديم انصاري

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- هن نظم ۾ شاعر ڪنهن جي لاءِ دُعا تو گهُري؟
2- شاعر وطن لاءِ ڪهڙيون دُعائون تو گهُري؟
3- برسات ڪان پوءِ ڇا ٿيندو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

گل – ٽڙن – تنهنجا – کِلن – دوستن

(ج) هن نظم ۾ ”وطن“ ۽ ”مچن“ هم آواز لفظ آهن:

توهين هن نظم مان ترتيبوار اهڙا ٻيا هم آواز لفظ لکو:

سُگھڙ زال

ڪنهن بہ گھر ۾، قدم رکڻ سان گھر ڌياڻيءَ جي خبر، سندس گھر جي حالت ڏسڻ سان ئي پئجي ويندي آهي. جي گھر صاف سٿرو ۽ سليقي سان نهيل هوندو، تہ سمجهو تہ گھر ڌياڻي سُگھڙ آهي، پر جي گھر گندو ۽ سامان بي ترتيب پيل هوندو، تہ سمجهو تہ، گھر ڌياڻيءَ ۾ لڇڻ ڪونهي. سياڻن چيو آهي تہ ”زال تہ گھر، نہ تہ آهي بَرُ.“ سو، گھر ڪي ناهن يا ڦٽائڻ، زال جو ئي ڪم آهي.

سُگھڙ زال اُها آهي، جا گھر کي هر وقت اَڇو اُجرو رکي، گھر جو سامان پنهنجي پنهنجي جاءِ تي اهڙيءَ طرح ٺاهي رکي جو اهو سهڻو لڳي. چادرون ۽ چئون ڪٽي سادي ڪپڙن جون هجن، پر صاف ۽ ڌوتل هئڻ گھرجن. ڪيس سبڻُ ۽ پَرڻ، رڌڻ ۽ پچائڻ ۽ ڍنگ سان گھر ناهڻ اَچي. تنهن کان سواءِ گھر هلائڻ جي هنر کان پڻ واقف هجي. ڪمائيءَ سارو سوچي سمجهي خرچ هلائي. پاڻ ڪجھ بچت ڪري، جا وقت تي ڪم اچيس.

جنهن زال کي گھر هلائڻ جو ڏانءُ هوندو. ان جو گھر هميشہ پيو ٻهڪندو ۽ گھر جا ڀاتي بہ خوش ۽ تندرست هوندا.

سچ چوندا آهن تہ، ”سگھڙ زال، گھر کي پنهنجي عقل ۽ هنر سان جنت بڻايو ڇڏي.“

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- سگهڙ زال ڪنهن کي چئبو آهي؟

2- سياڻن چيو آهي تہ، ”زال تہ گهر، نہ تہ آهي بَرُ.“ ڪولي سمجهايو؟

3- گهر جو خرچ ڪيئن هلائڻ گهرجي؟

4- سگهڙ زال جي گهر جا ياتي ڪيئن گذاريندا آهن؟

(ب) هيٺين لفظن مان صفتون ڳوليو:

سگهڙ زال – صاف ڪپڙا – سنو ڪاڌو – ڪوسو واءُ – مٺو کير

(ج) هيٺين رشتن کي ڇا چئبو آهي؟

مامي جو پٽ.

مامي جي ڌيءَ.

چاچي جو پُٽ ۽ ڌيءَ.

ماسيءَ جو پُٽ ۽ ڌيءَ.

وتايو فقير

سنڌ جي سدوريءَ زمين تي، ڪيئي درويش ۽ الله لوڪ پيدا ٿيا آهن. وتايو فقير بہ انهن مان هڪ هو. هيءَ تاجپور ۾ ڄائو هو. مائٽن سندس نالو ”وتو“ رکيو هو. سندس مائٽ ڪن سببن ڪري، اُتان لڏي، نصرپور ۾ اچي وينا هئا. هيءُ اصل هندو هو؛ پر پوءِ مسلمان ٿيو.

وتايو فقير، هر ڳالهہ مزاحيہ انداز ۾ ڪندو هو. هو ڳالهہ اهڙي نموني ۾ ڪندو هو، جو ماڻهن کي کِلي کِلي پيٽ ۾ سور پئجي ويندو هو. اُهي ڳالهيون بي معنيٰ ڪين هونديون هيون. اُنهن ۾ ڪا نہ ڪا نصيحت سمايل هوندي هئي. سندس چوٽيون، اڄ بہ سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ مشهور آهن.

ڳالهہ ڪندا آهن، تہ هڪ ڀيري ڳوٺ کي اچي باهہ لڳي. ماڻهو، پنهنجو سامان ڪڍڻ لاءِ ڊُڪ ڊوڙ ڪرڻ لڳا. وتايو فقير، پنهنجي رلي ڪڇي، وڃي دڙي تي بيٺو ۽ چوڻ لڳو تہ ”ڪڏهن ڪڏهن اَڻ هوند بہ ڪم اچيو وڃي.“

ٻئي دفعي جي ڳالهہ آهي، تہ وتايو ۽ سندس ماءُ ڪنهن مسافريءَ تي ويا. وات تي سج لهي وين ۽ رات پئجي ويئي. ماڻس چيس تہ ”ابا! ڪٿان ٽانڊو ڪڍي اچ تہ ڪو ڪاڏي جو بلو ڪريون.“ وتائي چيس، تہ ”امان تون بہ عجيب ڳالهيون ٿي ڪرين؛ هن سُڄ ۾ ڀلا ٽانڊو ڪٿان ايندو“ ماڻس چيس تہ ”ڀلا دوزخ مان ئي ڪڍي آڻ.“ فقير جواب ڏنو تہ ”جيجل! اُتي تہ باهہ آهي ئي ڪانہ. اُتي هرڪو پنهنجي پاڻ سان هِتان ئي ڪڍي ويندو آهي.“

وتائي فقير جا اهڙي قسم جا نصيحت ڀريا ٻيا بہ ڪيترائي قول مشهور آهن، جن تي جيڪڏهن غور ڪبو تہ انهن منجهان ڪيترائي سياڻپ جا سبق ملندا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- وتائي فقير جو اصل نالو ڇا هو؟
2- وتايو فقير، سنڌ ۾ ڇا جي ڪري مشهور آهي؟
3- وتائي فقير جي چوٽين مان ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جا جمع ٺاهيو:

ڳالهه – نصيحت – دُعا – رات – باهه

(ج) هيٺين جملن کي ناڪاري جملن ۾ بدلايو:

1- هو گهر وڃي ٿو.
2- مون ماني کاڌي.
3- ڇوڪرو ميدان تي راند پيو ڪري.

جيڪب آباد ۾ گهوڙن جو ميلو

سنڌ جو هرهڪ ضلعو ۽ هرهڪ شهر، ڪانه ڪا خصوصيت رکي ٿو. جيڪب آباد جو ضلعو، گهوڙن جي ميلي جي ڪري مشهور آهي.

جيڪب آباد ۾ گهوڙن جو ميلو، انگريزن جي راڄ ۾، ان وقت جي ڪمشنر جان جيڪب شروع ڪرايو هو، جيئن ته، جيڪب آباد ان وقت گهوڙن جي ڪري مشهور هوندو هو، تنهنڪري اتي هر سال گهوڙن جو ميلو ٿيڻ لڳو. اهو ميلو پاڪستان ٺهڻ کان پوءِ به، پنهنجي روايتي انداز ۾ هر سال لڳندو اچي ٿو. هيءُ ميلو، هر سال سياري جي موسم ۾ لڳندو آهي. هيءُ ميلو ”گهوڙن جي ميلي“ جي نالي سان ان ڪري مشهور آهي، جو هتي ٻئي مال جي نمائش سان گڏ، بهترين گهوڙن جي نمائش به ٿيندي آهي. انهيءَ ميلي ۾ گهوڙن جا مختلف ڪرتب پڻ ڏيکاريا ويندا آهن. جو ڏسڻ وارن کي حيرت وٺي ويندي آهي.

گهوڙن جي ڪرتبن کان سواءِ هن ميلي ۾ ادبي ڪانفرنس، هٿ جي هنرن جي نمائش، زرعي نمائش ۽ سرڪس لڳندي آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- جيڪب آباد ڇا جي ڪري مشهور آهي؟

2- جيڪب آباد ۾ گھوڙن جو ميلو ڪنهن شروع ڪرايو؟

(ب) هيٺين جملن مان فعل چونڊيو:

1- گھوڙن جو ميلو جان جيڪب شروع ڪرايو.

2- گھٽو ڪائڻ نه گھرجي.

3- گھٽو ڪلڻ چڱو نه آهي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

گھوڙو	
شهر	
سياري	

چڱن جي سنگت

چڱن جي سنگت ۾ گذارج سدا،
جو صحبت جو ٿئي ٿو اثر اي ادا!
چڱن جي سنگت ۾ وڏي شانُ مانُ،
چڱن جي سنگت آهه پارس سمانُ.
چڱن جي سنگت مان ملي ماڻهپو،
چڱين عادتن جو بہ رستو اهو.
سنگت بد سندو آهه بُڇڙو ئي ڦل،
رهج تون انهيءَ کان سائين چُٽل.
سَنگت آهه بُڇڙي ڪي هر هنڌ ڏکار،
رهي ٿو ڪُسنگي خراب ۽ خوار.

- محمد صديق "مسافر"

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- چڱن جي سنگت ۾ ڇا ٿو وڏي؟
2- چڱن جي سنگت ڇا جي سمان آهي؟
3- چڱن جي سنگت مان ڇا ٿو ملي؟

(ب) هيٺين جملن مان صفت ڳوليو:

سنگت – ماڻهپو – چُٽل – ڏکار

ڪڪڙيون پالڻ

حامد: بابا، اڪبر ڳالهه ٿي ڪئي، ته سندس پيءُ ڏاڏيون سهٽيون ڪڪڙيون خريد ڪيون آهن.

پيءُ: ها پُٽ، اڄ ڪلهه، شهر توڙي ٻهراڙيءَ ۾ ڪڪڙين پالڻ جو شوق گهڻو وڌي ويو آهي، شايد هن ڪري ته هي پالڻ لاءِ ورتيون هونديون.

حامد: بابا، ڪڪڙين پالڻ مان ڪهڙو فائدو ٿو ٿئي؟

پيءُ: پُٽ، ڪڪڙيون پالڻ وڏي فائدي وارو ڪم آهي. ماڻهو ڪڪڙين جا آنا ۽ چوزا وڪڻي، چڱو پئسو ڪمائيندا آهن. ڪڪڙين پالڻ تي ايڏو خرچ نه ٿو ٿئي، جيتري ڪمائي ٿي ٿئي. سراسري طور هڪڙي ڪڪڙ سال ۾ اٽڪل ٻن سون تائين آنا ڏيندي آهي. آنن وڪڻڻ بدران، جي چوزا ڦوڙائي، پالي، پوءِ وڪجڻن، ته جيڪر گهڻو فائدو ٿئي.

حامد: بابا، پوءِ چئبو ته، اهو گهڻي نفعي وارو ڌنڌو آهي، آءٌ به پاليان پر بابا، ڪڪڙيون سڄي گهر ۾ گند ٿيون ڪن، سا ڳالهه نه ٿي وڻي.

پيءُ: پُٽ، ڪڪڙين پالڻ وارا، انهن کي گهر ۾ ڪونه رکندا آهن، پر انهن لاءِ جدا جاءِ نهرائيندا آهن، جنهن ۾ اُهي آرام سان رهي ۽ کائي سگهن. آنن لاهڻ لاءِ آري ڪرڻ لاءِ وري جدا بندوبست ٿيل هوندو اٿن.

حامد: اها ڳالهه ته ڏاڍي سٺي ٻڌايَوَ، پر مهرباني ڪري ٻڌائجو ته آرو ڇا آهي؟

پيءُ: حامد، ڪڪڙ آنا پنهنجي ڪوڙي ۾ ڪري ويهندي آهي. سندس بدن جي گرميءَ سان، ويهن- ايڪيهن ڏينهن کان پوءِ، انهن آنن مان ٻچا ڦُٽندا آهن. ڪڪڙ جي آنن جي مٿان ويهڻ ۽ انهن کي گرم رکڻ کي ”آرو“ يا ”چار“ چئبو آهي.

اڄڪلهہ باقاعدي ڪُڪڙين پالڻ جو ڌنڌو بہ طريقن سان ٿئي ٿو. هڪ تہ سرڪاري طور پولٽري فارم رکيل آهن ۽ ٻيو ماڻهو گهرن ۾ بہ ڪڪڙيون پاليندا آهن. گهرن ۾ ڪڪڙين پالڻ لاءِ وڏن پولٽري فارمن تان چوزا ناڻي تي ملي سگهندا آهن، جيڪي وٺي، پالي، وڏا ڪري سگهجن ٿا.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ماڻهو ڪُڪڙيون ڇو پاليندا آهن؟
2- ڪڪڙ سال ۾ اٽڪل ڪيترا آنا ڏيندي آهي؟
3- پولٽري فارم ڇا کي ٿو چئجي؟
4- ”آرو“ يا ”چار“ ڇا آهي؟

(ب) هيٺين جملن کي سوالي جملن ۾ بدلايو:

جيئن: ڇا احمد ڪالهہ ڪراچيءَ ويو؟

1- منهنجو ڀاءُ سوير اُٿندو آهي.
2- هن کي پگهار مليو آهي.
3- آءٌ خط لکان ٿو.

ٽپالي

هو جو خاڪي وردي ۾ ڪلهي ۾ پيل ٿيلهي سان ماڻهو ڏسو ٿا، خبر اٿو ته اهو ڪير آهي؟ اهو ٽپالي اٿوَ.

ڏسو! هٿ ۾ جيڪي لفافا اٿس، تن مان هڪ لفافو ڏار ڪيو اٿس ۽ هاڻي هُن در تي نڪ نڪ پيو ڪري. هن جي نڪ نڪ ڪرڻ تي، گهر مان ڪو ماڻهو نڪرندو، ته لفافو ان کي ڏيئي، سلام ڪري، هليو ويندو.

ٽپالي نه گرمي ڏسي ۽ نه سردي، هن جي ڊيوٽيءَ جا وقت به هڪجهڙا نه آهن. ڪڏهن صبح ته ڪڏهن شام ڪڏهن ڏينهن ته ڪڏهن رات. پوسٽ آفيس ۾ وڃي، پنهنجي تڪ جي ٽپال ڇانٽي، پارسل ۽ مني آرڊر وغيره ٿيلهي ۾ وجهي، پنڌ ئي پنڌ، هڪ گهر کان ٻئي گهر تائين، ٽپال ورهائيندو آهي. گهرن جو پتو چڱيءَ طرح ياد هوندو اٿس.

ٽپاليءَ جو پگهار گهٽ ۽ سندس ڪم ڏکيو، تنهن هوندي به پنهنجو فرض ڪيئن نه سچائي ۽ ايمانداريءَ سان ادا ٿو ڪري! سچ پچ ته، هيءُ هڪ مخلص ۽ محنتي ڪارڪن آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ٽپاليءَ کي ڪيئن سڃاڻجي؟
2- ٽپاليءَ جو ڪهڙو ڪم آهي؟
3- هو ٽپال ڪٿان ڪڍندو آهي؟
4- ٽپاليءَ جي فرض جي ادائگي ڪهڙي ڳالهه مان ثابت ٿئي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

وردي	پتو	پوسٽ آفيس	ٽڪ	مخلص

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

گرمي	
رات	
سچ	
محنت	

سنڌ ۽ سنڌي ٻولي

اسين سنڌ ۾ رهون ٿا. سنڌ پاڪستان جو هڪ صوبو آهي. ٻين صوبن جا نالا هي آهن: پنجاب، بلوچستان ۽ خيبرپختونخوا صوبو. پاڪستان اسان سڀني جو ملڪ آهي. ان جي قومي ٻولي، اردو آهي. پر صوبن ڪي ٻه پنهنجيون ٻوليون آهن. پنجاب جي ٻولي پنجابي آهي. بلوچستان جي ٻولي بلوچي آهي ۽ خيبرپختونخوا جي رهاڪن يعني پناڻن جي ٻولي پشتو آهي. اهڙيءَ ريت، سنڌ جي ٻولي سنڌي آهي.

سنڌي ٻولي تمام قديم ٻولي ۽ دنيا جي سڌريل ٻولين مان هڪ آهي. هيءَ ٻولي ڳالهائڻ ۾ ڏاڍي سُٺي ۽ مٺي آهي. سنڌ ۾ رهندڙ سمورن ماڻهن کي اهڙي سٺي ٻوليءَ سان پيار ڪرڻ گهرجي. ٻوليءَ جي وسيلي اڻجاڻ ماڻهو هڪٻئي جي ويجهو ايندا آهن. ٻولي خدا جي نعمت آهي. قرآن شريف ۾ چيل آهي ته ”اسان انسان کي خلقيو ۽ کيس ڳالهائڻ سيکاريو.“

گھڻيون ٻوليون سکڻ سٺي ڳالھ آهي. ان طرح ماڻھوءَ جوعلم وڌي ٿو. رسول الله صَلَّي اللهُ عَلَيهِ وَعَليٰ آلِهٖ وَاَصحَابِهٖ وَسَلَّم جن فرمايو آهي تہ”علم حاصل ڪرڻ مسلمان مرد ۽ عورت تي فرض آهي.“

گھر ويٺي نئين ٻولي سکڻ تہ ڏاڍي سٺي ڳالھ آهي. سنڌي ٻوليءَ جو گرامر سليس آهي. اها عربي نموني ۾ لکبي آهي. ان جي الف- بي ۾ ٻاونجاھ اکر آهن، انھيءَ ڪري جيڪو بہ مادري ٻوليءَ کي پليءَ پت ڄاڻندو، اهو ٻين ٻولين جا سڀ لفظ ۽ آواز بہ سولائيءَ سان اُچاري سگھندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- اسان جي ملڪ جو نالو ڇا آهي؟
2- اسان جي صوبي جو نالو ڇا آهي؟
3- پاڪستان جي قومي ٻوليءَ ۽ صوبائي ٻولين جا نالا ٻڌايو؟
4- سنڌي ٻولي جي الف- بي ۾ ڪيترا اکر آهن؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

قديم	اڻڄاڻ	ويجھو	سليس	اُچاري

پڙهيل ۽ مُهاڻو

هڪڙو پڙهيل شخص هڪ دفعي ٻيڙيءَ ۾ اچي چڙهيو. جڏهن ٻيڙي درياءَ ۾ هلڻ لڳي ته اهو ماڻهو، مُهاڻي سان ڳالهيون ڪرڻ لڳو. پڙهيل شخص مُهاڻي کي چيو، ته ”ميان مهاڻا! تو صرف ۽ نحو جو علم سکيو آهي!“ مُهاڻي جواب ڏنو ته ”سائين، اهو علم ته مون اڄ ٻڌو آهي.“ پڙهيل شخص چوڻ لڳس ته ”توکي اها به خبر ڪانهي ته صرف ۽ نحو ڇا آهي؟ تو پنهنجي اڌ عمر ته ائين ئي برباد ڪري ڇڏي.“

مُهاڻو ويچارو اهو ٻڌي لاجواب ٿي ويو ۽ ماٺ ڪري ڪيائين. جڏهن ٻيڙي هلندي هلندي درياءَ جي وچ سير تي پهتي، ته اوچتو زور سان طوفان لڳڻ شروع ٿي ويو.

مُهاڻي سيني کي هوشيار ڪيو، ڇيائين ته ٻيڙيءَ جي ٻُڏڻ جو خطرو آهي. ان ڪري سيئي درياءَ منجهان تري پار نڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويو. پوءِ مُهاڻي پڙهيل ماڻهوءَ کان پڇيو ته ”سائين، ترڻ ايندو اَٿوَ!“ هن جواب ڏنو ته ”اسان ته سڄي عمر علم حاصل ڪرڻ ۾ گذاري آهي، اسان کي ترڻ جي ڪهڙي خبر!“ ٻيڙيءَ واري کيس چيو ته، ”پوءِ ته اوهان سڄي عمر وڃائي ڇڏي.“

هن ڳالهه مان اهو سبق ٿو ملي ته علم حاصل ڪرڻ سان گڏ، فن يا هُنر به سکجي. زندگيءَ ۾ ڪڏهن نه ڪڏهن اهو هنر ڪم اچي ويندو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- پڙهيل ماٽهو مُهاٽي کان ڇا پڇيو؟
2- مُهاٽي ڪهڙو جواب ڏنو؟
3- جڏهن طوفان آيو تہ مُهاٽي پڙهيل ماٽهوءَ کان ڇا پڇيو؟
4- پڙهيل ماٽهوءَ ڪيس ڪهڙو جواب ڏنو؟
5- هن آکاڻيءَ مان ڪهڙو سبق ملي ٿو؟

(ب) هيٺين جملن کي هاڪاري جملن ۾ بدلايو:

1- هو اڄ اسڪول ڪونہ ويندو.
2- مون کي ترڻ نہ ايندو آهي.
3- هو گهر ۾ ڪونهي.

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

ويچارو	ماٺ	زور	تري	وڄائي

اتــحــاد

ٻارو! اتحاد ۽ ايڪي ۾ وڏي طاقت آهي. توهان اُن دولتمند ماڻهوءَ جي ڳالهه تہ ضرور ٻڌي هوندي، جنهن کي تي پُٽ هئا. هُن چاهيو ٿي تہ ڪاروبار پُٽن جي حوالي ڪري، پاڻ باقي ڏينهن الله جي عبادت ۾ گذاري، پر سندس پُٽن ۾ ٻڌي ڪانہ هئي. پيءُ کي اهوئي فڪر هو، تہ ڪٿئين پوءِ سندس اولاد پاڻ ۾ وڙهي ملڪيت تباهہ نہ ڪري ڇڏي!

هڪڙي ڏينهن هن پٽن کي پاڻ وٽ سڏيو. سندن آڏو ڪانين جي ڀري رکي چيائين، تہ "اوهان مان جيڪو هيءَ ڀَرِي ڀڃندو، اُن کي وڏو انعام ڏيندس." واري واري سان ٽنهي پُٽن ڏاڍا زور لاتا، پر ڀَرِي ڀڃي نہ سگهيا. پوءِ پيءُ پُٽن کي چيو تہ، "ڀَرِي کولي هڪ هڪ ڪاني ڪري ڀڃو" هر ڪنهن پُٽ هڪ هڪ ڪاني کڻي جهٽ ۾ ڀڃي ورتي. ٽنهي تي پيءُ کين چيو تہ، "جيڪڏهن اوهان جو بہ پاڻ ۾ اتحاد هوندو، تہ ڪو بہ اوهان کي نقصان رسائي نہ سگهندو، پر جيڪڏهن اوهان اڪيلا اڪيلا هوندا، تہ پوءِ هر ڪو اوهان کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيندو." پُٽن کي پيءُ جي نصيحت ڏاڍي وڻي. هُنن پيءُ سان واعدو ڪيو تہ هو هاڻي پاڻ ۾ ايڪي ۽ اتحاد سان رهندا.

ٻارو! اسان جو دين اسلام بہ اسان کي اتحاد جي تلقين ٿو ڪري،

قرآن شريف ۾ حڪم آهي، تہ "الله جي رسيءَ کي مضبوطيءَ سان جهليو ۽ ٽولا ٽولا نہ ٿيو."

ٻارو! زندگيءَ جي هر وهنوار ۾ اتحاد جو عمل سمايل آهي. دنيا جو ڪوبہ ڪم اتحاد کان سواءِ ٿي نہ ٿو سگهي. راند جو ميدان هجي يا جنگ جو، حڪومت جو ڪاروبار هجي يا گهر جو، ٻني هجي يا ڪارخانو، هر هنڌ اتحاد جي ضرورت هوندي آهي.

راندیگرن ۾ ٻڌي نہ هوندي، تہ راند کٽي نہ سگهندا. لشڪر ۾ اتحاد نہ هوندو، تہ جنگ جيتي نہ سگهندو. گهَر جي ڀاتين ۾ ايڪو نہ هوندو، تہ اهو گهر هلي نہ سگهندو. اتحاد سان پاڻ ۾ محبت پيدا ٿئي ٿي، اتحاد سان ئي هر مشڪل ڪم آسان ٿيو پوي.

ٻارو! ڪوبہ ملڪ ترقي تڏهن ئي ڪري سگهي ٿو، جڏهن اتي قومي ايڪو هوندو، اسان کي بہ پاڻ ۾ اتحاد سان رهڻ گهرجي، تہ جيئن اسان جو ملڪ پاڪستان ترقي ڪري سگهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- دولتمند ماڻهوءَ کي گهڻا پُٽ هئا؟
2- اسان جو دينِ اسلام اسان کي ڇا جي تلقين ٿو ڪري؟
3- پاڪستان جي ترقيءَ لاءِ اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

اتحاد	
پُٽ	
کٽي	
محبت	
آسان	

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

دولتمند	ايڪي	ٻڌي	ڀري	رسيءَ	ٽولا ٽولا	کٽي

دُعـــا

اسان کي، تون سائين، سدائين، خدايا!
ڪرم سان، اُپائين، نپائين، خدايا!

جيارين تون، مارين تون، آهين تون مالڪ،
تون ئي رزق سڀ کي، رسائين خدايا!

نہ مَٽ تنهنجو مولا، تون بي مثل آهين!
اسين تنهنجا ٻانها، تون سائين، خدايا!

ڏسين ٿو، پسين ٿو، تون هرجا، اسان کي،
تون شل واٽ پنهنجي، پسائين خدايا!

ڪريون علم حاصل، چڱو ڪر اسان کي،
جوانيءَ کان پيريءَ تائين، خدايا!

ڪريون تنهنجي در تي ٿا هي عرض سائين!
ڪڪر شل ڪرم جو، وسائين خدايا!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- اسان کي رزق ڪير ٿو رسائي؟
2- اسين ڪنهن جي در تي عرض ٿا ڪريون؟

(ب) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

اسان	
مارين	
پاڻهي	
چڱو	
پيري	

(ج) "سدائين" ۽ "نپائين" هم آواز لفظ آهن: اوهين نظم مان اهڙا ٻيا هم آواز لفظ ڳولي لکو:

(د) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو:

○ ---------------------------------- تون ٻي مثل آهين!
---------------------------------- تون سائين، خدايا!

○ ڏسين ٿو، پسين ٿو، ---------------------------------
تون شل واٽ پنهنجي، ------------------------------

(هه) هيٺين لفظن جا واحد يا جمع لکو:

پاڻهي – اسين – تون – واٽ